

Vidosav Stevanović

O MESTIMA
TUŽNIM I
DUBOKOJ NOĆI

Beograd
2010
DERETA

Ulica je bez imena, kuća bez broja

Tu žive dve žene. Stariju zovu Marija, slepa je decenijama, nosi crninu otkako je susedi pamte, bila je tu pre svih, ne izlazi na ulicu, nije sigurna koliko ima godina, ne seća se uvek šta se dogodilo juče, pamti dva-deseti vek i njegovo krvožedno ludilo. Mlađa se odaziva na Marta, nekada se zvala drukčije, odavno se odrekla imena i starih navika, dopada se mladim i starim muškarcima mada ne pazi kako se oblači niti se šminka, smatraju je ludom jer se ne druži sa susetkama i nikoga ne prima u kuću, odbija pruženu ruku, spremna je napasti svakog ko joj izjavi saučešće, bestidno psuje i ponaša se kao niko u tom kraju grada koji ću ostaviti bez imena jer je više puta menjao ime, niko osim mene ne zna kako će se u budućnosti zvati.

Stanuju vrata do vrata u kući bez broja na kraju ulice bez imena, odmah iza počinju neobrađena polja, korito isušene reke i deponija, skladište građevinskog

materijala i drevno seosko groblje, koje je grad prisvojio i povećao. Susreću se svakodnevno, od ranog jutra sede za Marijinim stolom u maloj sobi, nikada kod Marte, koja ima istu takvu sobicu, piju kafu, grickaju sitne kolače kakvi su se nekada iznosili na groblje i delili preko grobova za pokoj duše i neka im Bog da rajsko naselje, razgovaraju, rastaju se oko podne, ponovo su zajedno nešto kasnije, veče provode jedna s drugom. Ne mogu živeti zajedno, ne mogu se rastati.

Šta rade ove dve žene koje, čini se, jedna bez druge ne mogu? Nisu rođake ni drugarice, nisu išle u istu školu, provode dane zajedno i noći odvojeno, stanuju u istoj kući i svaka za sebe, ne vide se dovoljno i ne čuju se kako treba, rastaju se da bi se sastale i sastaju se da bi se rastale, pomažu se međusobno i dele sve što imaju, sve ih razdvaja i samo jedna stvar spaja. Razgovaraju, sve vreme razgovaraju, nikada ne ćute, čas govori jedna, čas druga, nastavljaju razgovor davno započet, nedovršen, često prekidan, beskrajan, dug poput reke koja se ne uliva u more, samo teče i ne zna kuda, žubori voda pored obala koje se ne vide, pljuska preko kamenja i mesta tužnih i zaboravljenih, huji u dubokoj noći.

Za njih dve nema dobrih ni loših vesti

Oni koji vide, ne vide dobro, kaže Marija.

Kako to može biti, kaže Marta.

Slepi vide bolje.

To ne može biti.

Slepi vide iznutra. U tome je razlika, ali kakva razlika. I sebe i druge vide iznutra.

Ako je tako, kaži mi kakvo je vreme napolju.

Prohladno, vlažno, pada sitna kiša.

To je lako pogoditi, trebalo je samo pipnuti moju haljinu.

Nisam je pipnula. Dobro znaš da ne varam.

Ni ja, kad ne moram. Kakve je boje moj šal?

Boje, to su sitnice za rasejane i oštrovide, kaže Marija. Ne vidim boje, ne trudim se da ih vidim, ne slažem ih kao slikar na slici, ne gledam ono što je spolja. Ali vidim šta ti je u duši.

Nemam šal, prosto sam te htela iskušati. A dušu nikom ne pokazujem. Ni moji muškarci nisu znali kakva mi je duša ni gde se nalazi.

Muškarce ne zanima duša. Jer većina njih nema dušu. Kad se dogodi da neko od njihove sorte ima dušu, proteraju ga ili ubiju. Tako ti je to s muškarcima. Nije mnogo bolje ni sa nama ženama. Mi ono što muškarci rade javno, činimo tajno.

Da li sam ja dobra i duševna? Iskreno kaži, osetiću ako lažeš.

Nisi dobra, ali si duševna.

Kako sad to? Dobra sam prema tebi, a nisam dobra. To ne može biti.

Može, kaže Marija. Dobri ne mrze nikoga, ako takvi uopšte postoje, mislim na dobre, a ti mrziš one koje smatraš neprijateljima.

Kako sam onda duševna, kaže Marta.

Ne ubijaš one koje mrziš, nisi ih nikada videla, ne znaš kako izgledaju, samo ih proklinješ, psuješ ih preda mnom, prizivaš zlo na njihove glave. To radiš iza njihovih leđa. Možda i mene proklinješ iza leđa.

Brinem se o tebi kao da sam ti ćerka i sin istovremeno. Zar to nije dovoljno?

Jeste, za mene, ali to te ne čini boljom. Kao što ni meni mnogo ne pomaže, samo mi skraćuje vreme, pomaže mi da čekam. Ti sigurno imaš neke svoje razloge za takvo ponašanje.

Istina, to ne činim zbog tebe već zbog mog Pavla. Kad tebi pomognem, možda će neko tamo negde njemu pomoći, tako uvek pomislim.

I ja primam tvoju pomoć sa zahvalnošću, umesto mog Petra. Da svuda nema dobrih ljudi, njemu bi bilo mnogo teže. Učila sam ga da svakom ko mu pomogne kaže hvala. Zato: hvala tebi.

Ja treba da se zahvalim. Pružaš mi priliku da budem bolja nego što jesam, pomažeš mi da mislim na nešto drugo, ne na nesreću i smrt.

Moja majka je govorila: Ne bavi se smrću, ona će se baviti tobom, kaže Marija.

Zanimljivo, kaže Marta. Ja sam zaboravila svoju majku. Sasvim sam je zaboravila.

To nije moguće.

To se desilo kad sam postala majka. Bilo je kao da me je svojim bleštavim krilom udario neki veličanstven anđeo, preživela sam, ustala i shvatila da se nikog ne sećam. Niko mi više nije bio važan. Jedno snažno osećanje potislo je druga, u meni je bilo samo to osećanje i ništa više. Umesto krvi, umesto žudnje, sećanja i svega drugog.

Da li ti je majka živa?

Ako je živa, pronaći ću je, otići ću jednom da je obiđem, obećavam ti. Možda ona isto ovako sedi i čeka kao nas dve.

To je sudbina majki, da čekaju, kaže Marija. Sve čekaju. Neke i sačekaju.

Nekada je bilo drukčije, kaže Marta. Sinovi i kćeri čekali su svoje majke. Sada je sve postalo suprotno od onog što je bilo. Danas je ispalo juče, a prekjuče nas čeka sutra.

Premlada si da tako zaključuješ. Beznađe prepusti nama starima, ide nam od ruke, ništa drugo nemamo.

Ponekad mi se čini kao da nas dve menjamo mesta. Ti postaješ ja, ja postajem ti. Kad se to ubrza, izgubim račun ko je ko, nikako sebe da nađem.

Ja sam ona koja je pored tebe, ti si ona druga. Tako ne možeš pogrešiti.

U tom slučaju, ko sam ja: ova koja stoji pred tobom, ili ona koja tajno stanuje u meni?

Obe i još neka treća. Tako je to s nama, postojimo pojedinačno i kao zbir drugih žena, živimo zasebno i delimo iste sudbine.

Nemoj me više tešiti, posle toga mi je još gore.

Danas nisi dobro, kaže Marija. Šta se desilo?

Ništa se nije desilo, kaže Marta. To je gore od svega. Ne mičemo se, ništa se ne dešava. Kao da je sve stalo, osim što tvoj zidni sat kuca.

Bolje je tako. To znači da nema loših vesti. Doduše, nema ni dobrih.

Nema nikakvih vesti. Ništa.

Kako će ih biti? Nas dve ne čitamo novine, ne gledamo televiziju, ne družimo se sa susedima, ne idemo na pijacu, ne poznajemo svoje sugrađane, okrećemo glavu od njih kao što oni okreću od nas, bežimo od novosti, ne razgovaramo ni sa kim.

Kad bismo bar imale telefon. Ti ili ja, svejedno. Onda nam nikada ne bi bilo dosadno. Sedele bismo, pile kafu, razgovarale i čekale da zazvoni.

Dokle bismo čekale?

Dok ne zazvoni.

Šta ako ne zazvoni?

Ništa. Čekale bismo kao što sada čekamo.

Fotografije se razlikuju, ali sin je isti

U Marijinoj sobi stoji televizor, ulašten, blistav, ruke stare žene neprekidno brišu prašinu, soba je poput besprekorno održavane kutije, predmeti se sjaje kao nekada izlozi u centru grada. Marta nikada nije videla živu sliku na tom predmetu koji niko ne upotrebljava, stoji tu tek tako, čeka nekoga ko vidi, Marija ga ne uključuje, ne dozvoljava ni svojoj sagovornici, nikome, kao da će ga tuđe ruke oskrnaviti. Na televizoru se nalazi crno-bela fotografija u pozlaćenom okviru: mladić uskog, bledog lica i tamne kose, u uniformi kraljevske vojske, koju Marta nikada nije videla, jedino je čula za nju, rekli su joj tako. Ni po čemu se ne može zaključiti da taj mladić liči na majku, na ovu stariću koja sedi licem prema njemu, širom otvorenih očiju kao da u svom slepilu samo njega vidi.

Kad dolazi i kad polazi, Marta tog mladića pozdravlja pokretom glave i bleskom očiju, boji se da to

uradi rečima, stara bi joj mogla zameriti što namiguje na njenog sina i nabacuje mu se. Jedna pokvarena žena mu je nekada napravila neke nevolje, zamalo je glavu izgubio, Marija misli da bi se morao kloniti svih žena osim nje, izazivaju nesreću i kad muškarca vole i kad ga ne vole, ne zna se kad gore i crnje rade. Kad bude stara, kad je više niko ne bude želeo namamiti u krevet, Marta će možda misliti isto, ili neće misliti, biće srećna što se oslobodila žene u sebi i na sebi i prepustiće se blaženoj tuposti starosti. Ali pre toga treba obaviti važne poslove i nikako ne smetnuti s uma najvažniji među njima, čekanje mladića koji liči na ovoga sa fotografije, zato što svi mladići liče, tek zreli muškarci se počnu razlikovati, životi ih oštete na različite načine, utisnu im pečate na lica i tela.

Nekada su se ljudi retko fotografisali, jedino kad su morali, ili u izuzetnim prilikama, tokom venčanja ili posle sahrane, činilo im se da fotograf i njegov aparat imaju neke veze s nečistim silama, uzimaju otisak lica da bi prikriili pravi đavolji posao, uzimanje duše. Marija ima tu jednu fotografiju, načinjenu prilikom ispraćaja u vojsku: iza glave njenog sina naziru se mutni obrisi nekih muških lica, neodređeni i preteći, mogu biti bilo ko i niko. Marta ima mnogo fotografija svoga sina, čitav album, koji više ne mora ni prelistavati, zna ga napamet: sitno dete u njenom naručju, stidljivi dečak koji je drži za ruku, tršavi mladić koji je zaštitnički grli desnom rukom preko ramena, mršavi student koji se upravo vratio s ispita. Ponekad se sva ta lica mešaju i Marta bi volela da ima samo jednu fotografiju, i na njoj uvek isto, stalno i večno na-

smejano lice svoga sina, ali ne može da odluči koju će izabrati, svaka može poslužiti i nijedna nije savršena. Biral je desetak puta i nijednom nije uspela izabrati, zato sada više ne bira, kad se uželi, uzima prvu koja joj dođe pod ruku, fotografije se razlikuju, ali sin je isti, njen i ničiji više.

Kad bih znala šta me čeka, ne bih podnela to što me čeka

Danas sam bila u gradu, kaže Marta. Dugo tamo nisam bila. Malopre sam se vratila.

Šta si tamo tražila, kaže Marija.

Ništa. Ako ćeš verovati, ništa. Prosto sam hodala i posmatrala grad i ljude, svi su mi izgledali poznati i nikog nisam prepoznala.

Oseća se, naš grad. Otkad sam oslepela, nekoliko je puta menjao miris. Prvo je to bio ugalj, potom mašinsko ulje. Potom se pojavio miris rakije i zaglušne galame. Zatim su došli sladunjavi parfemi sa buvlje pijace. Sad se oseća na nešto gorko i sagorelo kao ugarak posle kiše. Čim si ušla, odmah sam znala gde si bila.

Kako mirišu muškarci?

Zaboravila sam. Davno je to bilo, ne povratilo se. Ako su moji muškarci uopšte mirisali.

Ne sećaš se, zaista?

Da se sećam, mislila bih na njih, pitala bih se gde su, šta se s njima desilo, da li su bolesni, je li bilo nekoga da ih sahrani. Ali ja mislim samo na mog Petra, a njegov miris dobro pamtim, ne mogu ga zaboraviti. Miriše na moje mleko.

I ja mislim na mog Pavla. Na njegovo lice i njegove ruke, na njegov osmeh, na glas koji još čujem oko sebe.

Nas dve mislimo na svoje sinove. To je prirodno. Šta ćemo drugo da radimo dok ih čekamo?

Meni muškarci ne mirišu, ne više. Muškarci ubijaju. Da ih osećam, mirisali bi mi na krv, a od toga mi se povraća. Poželela bih da ih ubijam.

Nisam videla naš grad najmanje trideset godina, kaže Marija. Opiši mi ga, tako ću ga još jednom videti.

Nema šta da se opisuje, kaže Marta. Naš grad je isti kao nekada, iste su kuće na istim mestima, jedino što su starije i zapuštenije. I nije isti, više ne prepoznajem lica na ulicama, prolaze nepoznati. Niko me ne pozdravlja. Kao da sam zalutala u neki drugi grad. Ali ulice su iste, jedino što su starije i prljavije, svuda ima rupa.

Nedavno si mi rekla da u našem gradu ima puno došljaka.

Svi su sada došljaci. Nema više starosedelaca.

Tako je to posle ratova, neki izginu, neki nestanu, neki pobegnu, neki se živi sahrane. Dođu drugi ljudi, stranci i nepoznati, nemilosrdni. Dok ih upoznaš, dok se navikneš na njihovo zlo i taman pomisliš kako su se prodobrili, izbije novi rat. I opet sve iznova.

Ima nekoliko novih naselja. Doseljenici iz raznih krajeva, nisam zapamtila odakle su, svejedno mi je. Nisam otišla da ih vidim, ne zanimaju me.

U pravu si. Da su naši sinovi u tim naseljima, već bi bili s nama, sedeli bi za ovim stolom i pili rakiju, radosni što su se upoznali i što smo nas dve tako dobre jedna prema drugoj, manje brige za njih dvojicu. Sipaj mi jednu čašicu da se osvežim.

U redu. Ali samo jednu.

Nadam se da si приметila: pijem samo kad si ti ovde i samo iz tvoje ruke.

Rekla sam to više zbog sebe nego zbog tebe, kaže Marta. Ti si slaba, lako se savlađuješ. Ja sam jaka, nikako se ne uspevam savladati.

Nemoj mi zavideti na slabosti, kaže Marija. Ja tebi ne zavidim na snazi. Imala sam je, držala sam je u sebi, savlađivala je, znam šta to znači i koliko me je namučila. Ali ti nisi saznala šta je u meni. Kad saznaš, biće kasno.

Vidiš li budućnost?

Ne vidim. Ipak znam šta me čeka. To nije ono što ti misliš, ali neću ti reći, sačuvaću to za sebe.

Kad bih znala šta me čeka, ne bih podnela to što me čeka. Ne znam, znači, lakše mi je, bolje se osećam.

Kome je najgore?

Onom koji zna i onom koji misli da zna.

Tajna peče kao žeravica

Marta je otvorena osoba, neki kažu da je bestidna, ništa ne taji, sve priča Mariji kao da joj je majka, do-
jilja ili starija sestra, kao da je odrasla u njenom krilu
i uvek iznova u njemu traži utehu i odmor. Nema taj-
ni pred ovom staricom, koju smatra jedinom sapatni-
com što nekako razume i kad ne razume, pomaže i kad
ne zna, teši i kad ne čuje i ne odgovara, saučestvuje sa-
mim tim što je ovde i što nikada i nigde neće otići. Po-
nekad Marta kaže i ono što nije htela reći, ili ono što
nije ni pomislila, događa se da joj reči same izlete, raz-
govoru nema kraja, ne zna se ni ko ga je započeo, sve
izgovoreno se može kazati i drukčije. Govoriti, to je
kao puštati tihe male ptice iz kaveza, na slobodi peva-
ju koliko su u pritvoru ćutale, lete kao opijene i više se
nikada neće vratiti.

Ali jednu stvar prećutkuje pred Marijom, odavno:
u njenoj sobi stoji fotografija u boji u istom pozlaće-

nom okviru, takvi su se tih godina prodavali na svim buvljim pijacama oko grada. Na toj fotografiji je nežno i napeto lice mladića u maskirnoj uniformi, sa mašinkom na grudima i blistavim očima svoje majke. Prilikom prvog susreta, rekla je Mariji da je njen sin odveden u rat, ne da je uistinu sam otišao, i to s njenim pristankom, više nije mogla to poreći. Najzad je taj deo priče stavila na stranu, ali ga nije zaboravila, tajna je pekla kao prigušena žeravica, niko je ne vidi osim onoga ko je drži u ruci. Neka bude onako kako je rečeno, neka bolucka, neka ostane isto da ne bude gore.

Ta fotografija je snimljena na svečanosti ispraćaja vojnika, pola se grada skupilo na otvorenom prostoru pred opštinom, bilo je zvaničnika, dokoličara, radnika koje su pustili iz fabrika, staraca, mladih devojaka i dece, naizmenično su svirali narodni, vojni i rok orkestar, grlati govornici su se smenjivali za mikrofonom, pevalo se, plakalo i vikalo. Ponesena opštim raspoloženjem, Marta se osećala zaštićeno, niko joj nije okretao leđa, svi su se osmehivali, nepoznate žene su je grlile i ljubile, sve su htele dodirnuti Pavla i poželeći mu sreću, neka bude hrabar kao što je lep, neka osvetla obraz domovini i majci koja je rodila takvog deliju. Ljubeći svog sina trenutak posle fotografisanja, Marta je bila zanesena, najzad su ih svi prihvatili, prezrenu majku bez muža i njenog kopilana Pavla, kad se vrati sa fronta čekaće ga divljenje celog grada i lepe devojke, lepše od ovih koje ga drže za ruke. Ali njen osmeh srećom nije snimljen, ne bi sada mogla podneti svoje ozareno lice, iskopala bi sebi oči na toj fotografiji, za služila je da bude slepa.